

EKOLOJİ TERROR

Konkret ölkə tərəfindən və ya şəxs tərəfindən digər ölkənin flora və faunasına zərər yetirməklə, təbii sərvətlərini məhv etməklə, bilərəkdən vurulan ziyan ekoloji terror hesab edilir.

1988-ci ildən Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiasını reallaşdırmaq məqsədilə apardığı müharibə nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20%-i işğal edilmişdi. Məlumdur ki, ekosistemin bəzi komponentləri çatışmayanda o, dağılmağa başlayır, təbii tarazlığı pozulur. Florada məhsuldarlıq azalaraq tədricən məhv olur, fauna növləri yaşayış üçün daha yaxşı təbii şəraiti olan digər yerlərə köç edirlər. Bundan xəbərdar olan erməni vandalları 30 ilə yaxın bir müddətdə şüurlu surətdə təbiətimizi məhv etməyə çalışıblar.

Uzun sürən işğaldan sonra Şanlı Azərbaycan Ordusu cəmi 44 günə Ermənistan ordusunu darmadağın edərək torpaqlarımızı azad etdi. Lakin yağı düşmən işğaldan azad etdiyimiz ərazilərdə özlərindən geriyyə xarabalıqlar və ekoloji fəlakət qoyub gedib. Düşmən onilliklər ərzində işğal etdiyi əraziləri, yalnız Azərbaycanın deyil, həm də beynəlxalq birliyin nəzarətindən kənarda saxlaya bilib. Dünya birliklərinin nəzarətindən kənarda saxlanan ərazilərdə ermənilər “dərə xəlvət, tülkü bəy” prinsipi ilə davranaraq burada qanunsuz, beynəlxalq konvensiyalara zidd fəaliyyətlə, o cümlədən təbii sərvətlərin talan olunması, su ehtiyatlarının çirkləndirilməsi, flora və faunanın məhv edilməsi ilə məşğul olub, ərazi həm xarabazara, həm də cinayətkarlar yuvasına çevrilib.

Prezident İlham Əliyev 2020-ci il dekabrın 1-də xalqa müraciətində Ermənistanın işğal altında olan torpaqları vəhşicəsinə istismar etdiyini faktlarla göstərib: “Orada on minlərlə hektarda taxıl əkilib, xüsusilə Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan rayonlarında. Mənə verilən məlumata görə, Ermənistan işğal edilmiş torpaqlarda ildə 90 min ton taxıl yığırdı. Ermənistanın işğal edilmiş bu torpaqlarla birlikdə ümumi taxıl istehsalı 190 min ton olub. Onun yarısını bizim torpaqlarımızdan götürürdü. Bu, torpaqlarımızın qanunsuz istismarıdır... İndi öz ərzaq təhlükəsizliyini necə təmin edəcəklər? Orada böyük üzüm bağları mövcud idi. Mən Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl rayonlarına gedərkən yolboyu görmüşdüm ki, bir çox üzüm bağlarımız dağıdılıb, orada köhnə şpalerlər qalıb. Amma bir çox yerlərdə üzüm bağları saxlanılıb. Ondan istifadə edirdi, bizim suyumuzdan istifadə edirdi, elektrik enerjisi istehsal edirdi...”

Laçın rayonunda bizim böyük meşə sahələrimiz var – ərazinin 22 min hektarı meşə sahəsidir. Bu da bizim böyük sərvətimizdir. Kəlbəcər rayonunda 24 min hektar meşə sahəsi vardır. Zəngilan və Qubadlı rayonlarında 12 min hektar və eyni zamanda işğaldan azad edilmiş Hadrut rayonunda və Xocavənd rayonunun bir hissəsində böyük meşə sahələri vardır. Meşələr isə planetimizin ağciyəridir. Mənfur, vəhşi düşmən bizim meşələrimizi 30 il ərzində qırıb, talayıb və son müddət ərzində yandırır. Buna baxmayaraq, meşə sahələrimizin böyük hissəsi toxunulmaz qalıb, çünki düşmən o meşələrə dırmaşa bilməyib, o, ucqar dağ massivlərində yerləşir. Əlbəttə, dağıdılmış və məhv edilmiş infrastrukturun, o cümlədən kəsilmiş ağacların bərpası da diqqət mərkəzində olacaqdır”.

Vətən müharibəsində parlaq qələbədən sonra Prezident İlham Əliyevin işğaldan azad edilmiş ərazilərə səfərləri başlandı. Bu səfərlər sayəsində təkcə Azərbaycan deyil, bütün dünya bir daha erməni vandallarının vəhşiliklərinin əyani izlərini gördü, bu barədə bir daha ətraflı eşitdi. Bir daha şahid oldu ki, erməni faşistləri insanları qətlə yetirib soyqırımları törətməklə, şəhərləri və kəndləri yerlə-yeksan etməklə kifayətlənməyiblər. Bütün bunlar azmış kimi, işğal etdikləri ərazilərdə amansızcasına ekoloji terror törədiblər.

İşğal dövründə onlar eləcə də çaylarımızın suyunun qabağını kəsmiş, bir neçə rayonda 100 min hektardan çox torpaq susuzluqdan yanaraq cadar-cadar olmuşdur. Prezident İlham Əliyev 2021 il fevralın 14-də Füzuli, Zəngilan, Laçın və Cəbrayıl rayonlarına səfərləri çərçivəsində Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunun ərazisində olarkən bu fikri bir daha səsləndirmişdir: “Bəsitçay da çox gözəl çaydır. Ümumiyyətlə, bu bölgə çaylarla zəngindir. Tərtərçay, Xaçınçay, Bəsitçay, Bazarçay, Həkəri çayı və digər çaylar bundan sonra Azərbaycan xalqına xidmət edəcək. Mənfur düşmən işğal dövründə Tərtərçayın da suyunun qabağını kəsmişdir və bir neçə rayonumuzda yüz min hektardan çox torpaq susuz qalmışdır. Bizə qarşı ekoloji terror törədilmişdir”.

Erməni qəsbkarları işğal altında saxladıkları dövrdə digər ərazilərə olduğu kimi, Bəsitçay qoruğuna da böyük zərər yetiriblər. Qoruğun meşəlik ərazisinin demək olar ki, yarısını məhv edib, ağacların kökünü, oduncağını yandırdılar. Bir sözlə, burada illərlə formalaşmış təbii ekosistemin tarazlığına erməni vandalizmi nəticəsində ciddi zərbə vurulub.

Xatırladaq ki, Bəsitçay qoruğu 1974-cü ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin tapşırığı ilə yaradılıb. Burada 100 hektardan çox sahədə nadir çinar ağacları dövlət tərəfindən qorunurdu. Bu, əslində nadir çinar

meşəsi idi. Burada kəsilmiş ağacların yaşı təqribən 200-300 ilə bərabər idi. İşğaldan sonra mənfur düşmən çinarların böyük hissəsini kəsib, doğrayıb, talayıb və yandırıb. Bu, erməni vandalizminin növbəti əlamətidir.

Uzun illər işğal altındakı torpaqlarımızda aparılmış ekoloji terrorun tam mənzərəsi torpaqlarımız tam azad edildikdən sonra ortaya çıxmışdır. Milli Məclisin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin sədri, texnika üzrə fəlsəfə doktoru Sadiq Qurbanov “İşğaldan azad olunmuş ərazilərə ekoloji baxış” (Milli Məclis. – 2021.-№1.-S.44-47.) məqaləsində qeyd edir ki, Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş ərazilərində 43 min hektar sahəsi olan (Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğu – 107 ha, Qaragöl Dövlət Təbiət Qoruğu – 240 ha, Qubadlı Dövlət Təbiət Yasaqlığı – 20000 ha, Daşaltı Dövlət Təbiət Yasaqlığı – 450 ha, Arazboyu Dövlət Təbiət Yasaqlığı – 2200 ha və Laçın Dövlət Təbiət Yasaqlığı – 20000 ha), xüsusi mühafizə edilən təbiət ərazilərində “Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabı”na daxil olunmuş 24 fauna və 70-dən çox flora növü qorunurdu ki, bunların da əksəriyyəti artıq məhv edilmişdir.

Bu ərazilərdə 460 növdən çox yabani ağac və kol bitkiləri bitir. Bunlardan 70-i dünyanın heç bir yerində təbii halda bitməyən endemik bitkilərdir. Yüzlərlə növ ağac və kol bitkiləri (ay fındığı, Araz palıdı, yalanqoz, Şərq çınarı, Hirkan şümşadı, Eldar şamı, söyüdyarpaq armudu, Qafqaz xədicəgülü, Qarabağ dağ laləsi, Şmidt dağ laləsi və s.) Ermənistanın işğalı müddətində məhv edilərək dünya florasının xəzinəsindən silinmək təhlükəsi qarşısında qalmışdır. Qarabağ ərazisində 2000-dən çox adda bitki növünə rast gəlinir ki, bu da Azərbaycan florasının 42 faizini təşkil edir. Bölgədəki 127 fauna növü və 72 flora növü nadir və nəslə kəsilmək təhlükəsi altında olmaqla, Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqının “Qırmızı Siyahısı”na və “Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabı”na salınmışdır.

Təbiət abidəsi statusuna malik 152 sayda ağac (Şərq çınarı, palıd, azat, armud və s.), 8 xüsusi qiymətli meşə sahəsi (Şərq çınarı, püstə, ay fındığı, ardıc, azat, Araz palıdı, çaytikanı, pirkal), 6 ədəd geoloji-palantoloji obyekt (“Azıx”, “Tağlar”, “Xan”, “Qaxal”, “Divlər sarayı” mağarası, “Bazaltın sütunvari aralanması”), yaşı 120 ildən 2000 ilədək olan pasportlaşdırılmış 145 Şərq çınarı və digər təbiət sərvətləri uzun illər ağır və misli görünməmiş talanla üz-üzə qalmışdır. Kəlbəcər rayonunda 968 hektar ərazini əhatə edən “Qırmızı Kitab” a daxil edilmiş ay fındığı ağacları da kütləvi şəkildə qırılmışdır.

Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş ərazilərində ekoloji əhəmiyyətə malik 7 relikt göl (Kəlbəcər və Laçın rayonlarının yaylaqlarında Böyük Alagöl, Kiçik Alagöl, Zaxagöl, Qaragöl, Canlıgöl, İşıqlı Qaragöl və Ağdərə rayon ərazisində Tərtərin qolu olan Torağaçayda Qaragöl) və 10 su anbarı işğalçı Ermənistan tərəfindən ciddi antropogen təsirə məruz qalmışdır.

Azərbaycan ərazisindən axan çayların çoxu Ermənistandan və Qarabağın ərazisindən qaynaqlanır. İşğal edilmiş ərazilərdə axan və yerləşən su mənbələrinin uzun illər boyu çirkləndirilməsi qiymətli balıq növlərinin yox olmasına və balıq ehtiyatlarının tükənməsinə səbəb olmuşdur.

Ümumi həcmi 631 milyon m³ olan 10 su anbarı, o cümlədən Tərtər çayı üzərində inşa edilmiş, su tutumu 560 milyon m³ olan və 100 min hektardan artıq əkin sahəsinin suvarılmasına hesablanmış Sərsəng su anbarı texniki xidmət göstərilmədiyindən ətraf ərazilərdə yaşayan əhali üçün potensial təhlükə mənbəyinə çevrilmiş, su anbarından aşağıda – dağətəyi və aran hissədə yerləşən yaşayış məntəqələrindəki 400 min əhali təhlükə altında qalmışdır.

Qeyd olunan faktları nəzərə alaraq, Avropa Şurası Parlament Assambleyası tərəfindən Azərbaycanın Ermənistanla sərhədyanı rayonlarının sakinlərinin qəsdən sudan məhrum edilməsi ilə bağlı 2016-a ildə 2085 sayılı Qətnamə qəbul edilmişdir. İşğal dövründə Azərbaycanın həmin ərazilər üzərində nəzarətin həyata keçirilməsi mümkünsüzlüyü ölkənin beynəlxalq konvensiyalardakı öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini çətinləşdirirdi. Ermənistanın BMT-nin “Transsərhəd su axınlarının və beynəlxalq göllərin qorunması və istifadəsinə dair” Konvensiyasına əməl etməməsi sərhədyanı su axınlarının problemlərinin beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində həllini mümkünsüz etmişdir.

Son illərdə Azərbaycana məxsus olan ərazilərdə yeraltı sərvətlərin talan edilməsi yolu ilə Ermənistanda dağ-mədən məhsullarının ixracının artması müşahidə olunurdu. Ölkənin iqtisadi potensialında mühüm əhəmiyyət kəsb edən 167 sayda qızıl, gümüş, mis, qurğuşun, civə, daş kömür, müxtəlif növ tikinti materialları və digər faydalı qazıntı yataqları, o cümlədən yeraltı şirin su və mineral su (Şırlan, Turşsu və s.) yataqları xarici ölkələrin hüquqi şəxslərinin iştirakı ilə Ermənistan tərəfindən qanunsuz olaraq istismar edilərək xarici ölkələrə ixrac olunmuşdur.

Bu gün ekoloji problemlərin kəskinləşməsinə gətirən amillərdən biri də atom enerjisinin istehsalı sahəsində təhlükəsizlik məsələləri ilə bağlıdır. Bu baxımdan Ermənistan ərazisində yerləşən və istismar müddətini keçmiş Metsamor Atom Elektrik Stansiyası (AES) bütün regionun ətraf mühiti və əhalinin sağlamlığı üçün ciddi təhlükə yaradır. Ermənistanın nüvə və radioaktiv materialların, habelə nüvə yanacağı tullantılarının qaçaqmalçılığında xüsusi rol oynaması, Azərbaycanın işğaldan azad olunan ərazilərində işğal

müddətində radioaktiv tullantıların basdırılması regionda ciddi təhdid mənbəyi olaraq qalır. Belə ki, region üçün böyük fəlakət mənbəyi olan Metsamor Atom Elektrik Stansiyası fəaliyyətini hələ də davam etdirir, qonşu dövlətlər və region ölkələri üçün ciddi təhlükə mənbəyidir. Hər an baş verməsi mümkün olan qəza regionun radioaktiv çirklənməsinə səbəb olacaq.

Stansiya Türkiyə sərhədindən 16 km, İran sərhədindən 60 km, Azərbaycan sərhədindən 120 km, Gürcüstan sərhədindən 110 km, İqdir şəhərindən 28 km, Tarixi İrəvan şəhərindən isə 25 km məsafədə yerləşir. 1976-cı ildə istismara verilən, 2 blokdan ibarət olan AES-in hər blokunda 1 ədəd VVER-440 tipli reaktordan istifadə olunur. Bu reaktorlar isə köhnə nəsil və qoruyucu örtüyü olmayan reaktorlardır.

Xatırladaq ki, 1982-d ildə Metsamor AES-in maşın zalında böyük yanğın bas verib. 1983-cü ildə 3-cüvə 4-cü blokların tikintisi başlanıb, lakin 1986-cı ildə Çernobil qəzasından sonra tikinti tamam dayandırılıb. 1988-ci ildə baş vermiş Spitak zəlzələsindən sonra keçmiş SSRİ rəhbərliyi həm Çernobil qəzasının, həm də Spitak zəlzələsinin fəsadlarından qorxaraq 1989-cu ilin yanvarında Metsamor AES-in fəaliyyətinin tam dayandırılmasına qərar verib. 1-ci blok sıradan çıxıb, 2-ci blok isə konservasiya olunaraq dayandırılıb.

Vandallar işğal etdikləri Ağdam rayonundakı 400 illik təbiət abidəsini partladılar. Hələ illər öncə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində ətraf mühitə və təbii ehtiyatlara dağıdıcı təsirin aşkar edilməsi ilə məşğul olan Operativ Mərkəzi”nin əməkdaşları Ağdamın işğalından sonra onun ərazisində müxtəlif üsullarla çəkilən videokadrlara baxış keçirərək, təbii ehtiyatların vəhşicəsinə talanması faktlarını üzə çıxarıblar. Ağdamın işğal olunmamış kəndlərinin sakinlərinin müşahidələri nəticəsində məlum olub ki, ermənilər yaşı 400 ilə yaxınlaşan çinar ağacını partladaraq doğramış və Ermənistanı aparmışlar. Ağdam şəhərində olan 140-150 yaşlı 14 şərqi çinarı və Boyəhmədli kəndi yaxınlığındakı 400 ilə qədər yaşı olan 71 çinar qorunan təbiət abidələri kimi qeydə alınmışdı. Qaniçən qonşuların Güllücə, Qərvənd, Göytəpə, Papravənd, Qalayçılar və Boyəhmədli kəndlərində törətdikləri yanğınlar nəticəsində yaşıllıqlar tamamilə məhv edilmişdir. Bu faktlara dair müvafiq aktlar var.

Şuşa, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan və Qubadlı şəhərləri Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən tamamilə viran və talan edilib. Laçın və Kəlbəcərdə Ermənistandan, Suriya və Livandan köçürülüb gətirilən ermənilər məskunlaşdırılmışdı ki, onlar da bu yerlərdə müvəqqəti olduqlarını yaxşı bildiklərinə görə təbiətə qənim kəsilərək ekologiyanı darmadağın ediblər.

İşğal edilmiş Azərbaycan ərazilərində hündürlüyü 45 metr, diametri 6-8 metrədək, yaşı 120 ildən 2000 ilədək olan Şərqi çinarı, dağdağan, azat armud, palıd və saqqız ağaclarından ibarət 152 ədəd təbiət abidəsi – pasportlaşdırılmış ağaclar vardı. Bu ağaclardan 10-u Dağlıq Qarabağda, 4-ü Ağdərə, 2-si Xocavənd, 85-i Ağdam, 14-ü Cəbrayıl, 6-sı Zəngilan, 10-u Qubadlı, 10-u Laçın və 11-i Füzuli rayonu ərazisində idi.

Ermənistan dövlətinin birbaşa təşkilatçılığı ilə ekoloji təhlükəsizliyə təhdid yaradan qanunsuz fəaliyyətlər bir çox beynəlxalq konvensiyaların, o cümlədən Ermənistanın da üzv olduğu BMT-nin Bioloji müxtəliflik haqqında, səhrələşməyə qarşı mübarizə haqqında və digər beynəlxalq razılaşmalardan irəli gələn öhdəliklərin kobudcasına pozulmasıdır.

Ermənistan su ehtiyatları, torpaqlardan istifadə məsələsində uzun illər terror fəaliyyətini davam etdirib və bu fəaliyyət torpaqların deqradasiyasına səbəb olub.

Təsadüfi deyil ki, Avropa Şurası Parlament Assambleyası tərəfindən 2016-cı ildə Azərbaycanın sərhədyanı rayonlarının sakinlərinin məqsədyönlü şəkildə suvarma suyundan məhrum edilməsi ilə bağlı 2085 nömrəli qətnamə qəbul edilib. Sənəddə Ermənistan silahlı qüvvələrinin sözügedən regiondan dərhal çıxarılması, müstəqil mühəndis və hidroloqlar tərəfindən yerində təhqiqat işlərinin aparılmasının təmin edilməsi tələb olunub. Lakin Ermənistan buna məhəl qoymayıb. Bu səbəbdən də Azərbaycanın Bərdə, Tərtər, Görənboy, Beyləqan, Biləsuvar və İmişli rayonlarının fermerləri ikinci Qarabağ müharibəsinə qədər işğal altında olan ərazilərdə formalaşan su ehtiyatlarında istifadə edə bilməyiblər və torpaqlar susuzluqdan deqradasiyaya məruz qalıb. Məsələn, Araz çayı üzərində tikilən “Qız Qalası” və “Xudafərin” su anbarları Ermənistan silahlı qüvvələrinin nəzarəti altında olduğundan layihə təyinatı üzrə deyil, əks rejimdə çalışdırılıb. Belə ki, həmin su komplekslərinin layihəsində göstərilir ki, anbarlara su qış və yaz aylarında toplanmalı, yazın sonu və yay boyu çayda suyun sabit saxlanması üçün yığılan ehtiyatlardan istifadə edilməlidir. Lakin ermənilər qış və erkən yazda anbarlara cüzi su yığır, yay aylarında isə anbarları doldurmağa başlayırlar ki, çayın aşağı hövzəsində yerləşən Azərbaycan fermer təsərrüfatları susuzluqdan əziyyət çəksin. Düşmən bu 26 il ərzində məqsədinə nail olub, həm ölkənin aran rayonlarında fermer təsərrüfatları su çatışmazlığından əziyyət çəkib, həm də, ərazidə süni salınan və təbii meşələrə ciddi ziyan dəyib.

İndi Azərbaycan hökumətinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri bütün dəymiş ziyanı, o cümlədən ərazilərimizdə utilizasiya edilən təhlükəli tullantıların həcmi müəyyən edib, bunu beynəlxalq səviyyədə təsdiqlənməsinə nail olmaqdır. Beynəlxalq məhkəmə vasitəsilə dəyən zərərin ödənilməsi üçün Ermənistandan təminat və ərazimizdə basdırılan zərərli tullantıların çıxarılaraq Ermənistana geri daşınmasını təmin etmək mümkündür. Bunun üçün yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, ərazidə beynəlxalq ekspertlər işləməli və qiymətləndirmə aparmalıdır.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin təsdiqlədiyi məlumata görə, təcavüzkar Ermənistan tərəfindən işğal altında saxlanılan ərazilərdə flora və fauna məhv edilib. Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı və işğaldan azad olunan digər ərazilərimizdə yaşı iki min ildən artıq olan təbiət abidələri sayılan çinarlar kəsilib. Şuşa ətrafındakı Topxana meşəsi qadağan olunan ağ fosforla yandırılıb. Kəlbəcər meşələrindəki endemik növlərdən olan qırmızı palıd meşələri qırılıb, yoxa çıxarılıb. Erməni iş adamları qırmızı palıddan çox bahalı mebel materialı kimi istifadə ediblər. Avropa mətbuatının yazdığına görə, Kəlbəcər meşələrində kütləvi qırılan qırmızı palıd oduncağından düzəldilən mebel milyonlarla dollara satılıb.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyindən bildirilir ki, düşmənin işğal altında saxladığı ərazilərdə törətdiyi ekoloji terror kosmosdan da izlənilib, əllərində əsaslı faktlar var. Məlumatda o da qeyd edilir ki, bütün faktların qiymətləndirilərək təsdiqlənməsi üçün beynəlxalq müşahidə və qiymətləndirmə qrupları Azərbaycana dəvət olunacaq.

Nazirlik ekoloji terror faktlarına qiymət verilməsi üçün səyləri davam etdirməklə yanaşı, işğaldan azad olunan ərazilərdə ekoloji tarazlığın bərpası istiqamətində işlərə artıq başlayıb. İşğaldan azad olunan ərazilərdə noyabrın 11-dən başlayaraq müxtəlif növ ağac tingləri əkilir, meşə örtüyünün və yaşlıqların bərpası istiqamətində tədbirlər görülür.

Nazirlikdən bildirilir ki, BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) Azərbaycandakı Tərəfdaşlıq və Əlaqələndirmə ofisi, BMT-nin İnkişaf Proqramının (UNDP) Azərbaycan üzrə ölkə nümayəndəsi ofisi və BMT-nin Ətraf Mühit Proqramının Avropa üzrə Regional Nümayəndəliyinin ofisi ilə ayrı-ayrılıqda keçirilən onlayn görüşlərdə Qarabağ bölgəsinin təbii sərvətlərinə, ətraf mühitinə, biomüxtəlifliyinə zərər dəyməsi, qiymətli ağac və kol növləri ilə zəngin meşələrin məqsədli şəkildə məhv edilməsi barədə bir daha xarici təmsilçilər məlumatlandırılıb.

Eyni zamanda, erməni işğalçılarının törətdiyi ekoloji genosidin dayandırılması üçün ETSN tərəfindən ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində fəaliyyət göstərən ümumilikdə 31 beynəlxalq təşkilata müraciət ünvanlanıb.